

TOMMI KURKI

Salienssi, subjektiivinen etäisyys ja paikannusten tarkkuus

Kansandialektologisia havaintoja lounaissuomalaisesta näytteestä

1 Johdanto

Tutkin tässä artikkelissa suomenkielisten vastaajien lounaissuomalaisten puhetapaa koskevia kielikäsitteitä. Näitä tarkastelen kansanlingvistikäsitteistä, tarkemmin kansandialektologisesta, näkökulmasta hyödyntämällä kyselyä, joka rakentuu 2010-luvun puhe-suomea edustavan 12 kuuntelunäytteen varaan. Tähän kuuntelunäytesarjaan sisältyy varsinaissuomalaiselta yli 40-vuotiaalta naiselta äänitekatkelma, jota koskevia kielikäsitteitä tarkastelen. Näytteen puhuja määriteltäisiin perinteisen murrejaottelun perusteella lounaismurteiseksi.¹

Kielitieteessä on tutkittu jo pitkään sitä, miten kielenkäyttäjät suhtautuvat eri kieliin ja kielimuotoihin sekä eri puhujaryhmiin, tai sitä, millaisia kielimuotoja ja kielenkäyttäjää koskevia asenteita, mielikuvia tai käsityksiä heillä on. Kansainvälisesti tarkastellen on useita kielentutkimuksen aloja, joilla on tarkasteltu näitä ilmiöitä, ja sama koskee itse asiassa myös eräitä lähitieteenaloja. Ensin mainittuja ovat kansanlingvistiikan ja sen tutkimussuuntauksen kansandialektologian (esim. Preston 1989) lisäksi kieliasennetutkimus (ks. esim. Garrett ym. 2003), kognitiivinen sosiolingvistiikka (ks. esim. G. Kristiansen 2010; Berthele 2010; Pantos 2012) sekä osin myös sosiofonetiikka (ks. esim. Drager 2010; Thomas 2013, 139). Jälkimmäistä edustavat kielisosiologia ja ennen muuta sosiaalipsykologia.

Suomalaisessa fennistisessä tutkimuksessa (esim. Mielikäinen–Palander 2014) ja myös muussa suomalaisessa kielentutkimuksessa (esim. Haapamäki–Wikner 2015) huomattava osa edellä mainittuja teemoja tarkastelleista tutkimuksista on edustanut tiukemmin

1 Useat nykysuomalaiset asuvat elämänsä aikana eri paikkakunnilla. Tämä koskee useita tämän tutkimuksen vastaajia, ja samoin se koskee useaa puhujaa edellä mainitussa 12 ääninäytteen sarjassa. Tämän vuoksi vastaajia ei ole ryhmitelty vain murrealueitten mukaan (ks. tark. lukua 4). Saman kyselyn näytteistä olen tarkastellut jo aiemmin pohjalaisnäytteitä sekä loppunousun osalta hämäläisnäytettä (Kurki 2018a, 2018b).

tai väljemmin nimenomaan kansanlingvistiikkaa ja erityisesti kansandialektologiaa eli havaintodialektologiaa. Kansanlingvistiikassa tutkimus tarkastelee ei-kielitetieteilijöiden kieltä koskevia havaintoja, metakieltä ja asenteita. Murrekäsitusten tarkastelusta se on kuitenkin laajentunut yleisemminkin tarkastelemaan kielitietoisuutta, esimerkiksi suhtautumista eri kieliä tai etnisten ryhmien käyttämiä varieteetteja kohtaan. (Mielikäinen–Palander 2014, 26–27.) Kansanlingvistiikan historiaa ja muun muassa sen sosiaalipsykologiasta saatuja vaikutteita ja suhdetta kieliasennetutkimukseen on käsitelty laajasti ja kattavasti toisaalla. Samoin kansanlingvistiikan teoreettisia lähtökohtia on esitelty laajasti useissa yhteyksissä, ja sen vuoksi kohdistan huomioni suppeammin vain tämän artikkelin aiheen kannalta keskeisempiin seikkoihin. (Ks. esim. Preston 1989; Long–Preston 2002; Mielikäinen–Palander 2002, 2014; Nupponen 2011). Tutkimuskirjallisuudessa on käyty paljon keskustelua myös siitä, millä keinoin kielenkäyttäjien kielitietoisuuteen ja asenteisiin päästään käsiksi. Toisinaan tarpeellisenä on nähty tehdä ero eksplisiittisten ja implisiittisten asenteiden välillä tai vaihtoehtoisesti tietoisten ja tiedostamattomien asenteiden ja käsitysten välillä, ja on pohdittu sitä, mitä on tutkittavissa suurin ja mitä epäsuorin menetelmin. Näitä aiheita on tarkasteltu laajemmin toisaalla, minkä vuoksi en ryhdy käsittelemään niitäkään tässä laveammin. (Ks. esim. Pantos 2012, Pharao–T. Kristensen 2019).

Suomea koskevaa kansandialektologista tutkimusta on tehty 2000-luvulla paljon. Aila Mielikäisen ja Marjatta Palanderin pioneerityön jälkeen ja heidän myöhempien tutkimustensa lomassa kansanlingvistiset tutkimuskysymykset ovat olleet erityisen suosittuja opinnäytteiden aiheita. Kansanlingvistisiä väitöskirjoja, joissa on tarkasteltu puhuttua kieltä koskevia kielikäsitteitä ja asenteita, on valmistunut Suomessa toistaiseksi kaksi² (Vaattovaara 2009; Nupponen 2011), mutta pro graduja on tehty sitäkin enemmän eri yliopistoissa. Varsinkin alkuvaiheessa itäsuomalaiset ja itämurteet painottuivat tutkimuskohteina (Vaattovaara 2009, 27), mutta sittemmin tutkielmat ovat käsitelleet myös muita suomen varieteetteja. Silti, vaikka lounaissuomalaisiakin varieteetteja ja kielenkäyttäjää koskevia kielikäsitteitäkin on tarkasteltu, on näitä aiheita käsittelevää tutkimusta niukemmin kuin vaikkapa tutkimusta, jossa tarkastellaan itämurteita ja itäsuomalaisia koskevia käsitteitä. Lounaismurteisiin liittyviin käsitteisiin keskittyviä tai niitäkin tarkastelevia pro gradu -tutkielmia ovat tehneet viime vuosina muun muassa Haaramo (2015), Holma (2018), Sulkava (2018) ja Suominen (2020). Vaikuttaa myös siltä, että näitä käsitteitä on kartoitettu useammin muilta suomalaisilta kuin itse lounaissuomalaisilta (ks. kuit. esim. Heikkilä 2014, Särkölä 2020). Omalta osaltaan suomalaisten kielikäsitteitä on tarkasteltu aiemmin myös tässä artikkelissa käytettävän aineiston pohjalta (ks. aineistosta tarkemmin luku 2).

Aiemmissä tutkimuksissani olen tarkastellut kielenkäyttäjien tavallisiksi mieltämiä ääninäytteitä ja sitä, mitkä piirteet ovat kuulijoille salientteja ja mitä piirteitä pidetään mahdollisesti neutraaleina (Kurki 2018a; ks. myös Kurki 2018b). Myös tässä tutkimuksessani

2 Näiden lisäksi myös Saviniemi hyödyntää väitöskirjassaan (2015) kansanlingvistiikkaa tarkastellessaan semimaallikoiden asennoitumista suomen kielen standardin huoltoon.

näkökulmani kytkeytyy kielenkäyttäjien kokemukseen ”tavallisuudesta”, mutta nyt tarkasteltavanani on nykylounaismurteista näytettä koskeva kielitietoisuus; Aiemmat tulokseni ovat perustuneet pohjalaisnäytteiden tarkasteluun. Tämä tutkimus pohjautuu kyselyyn ja siihen sisältyvään kuunteluserjaan, jonka seitsemäntenä näytteenä vastaajat ovat kuulleet lounaismurteisen puhujan näytteen (ks. lukua 2). Näytteen kuultuaan heiltä on kysytty, kuka voisi puhua näin ja kiinnostivatko he näytteessä johonkin erityisesti huomiota. Näiden avokysymysten jälkeen vastaajat ovat arvioineet, kuinka yleiskieliseltä näyte kuulosti ja kuinka paljon se muistutti heidän omaa puhetapaansa. (Ks. liite 1.)

Kyselyaineistoon tukeutuen tarkastelen seuraavia tutkimuskysymyksiä:

- 1) Mihin ilmiöihin ja aineksiin kuulijat itse raportoivat kiinnostavansa huomiota lounaissuomalaisessa näytteessä? Onko vastaajan alueellisella taustalla vaikutusta siihen, mikä raportoidaan havaituksi?
- 2) Kuinka paljon kuultu näyte muistuttaa vastaajista heidän omaa puhetapaansa? Poikkeavatko lounaissuomalaisten vastaajien käsitykset muiden suomalaisten käsityksistä?
- 3) Miten vastaajat määrittelevät näytteen puhujan, ja kuinka tarkkoja ovat sellaisten vastaajien määritelmät, joissa puhuja on määritelty alueellisesti? Eroavatko lounaissuomalaiset tässä suhteessa muista vastaajista?

Useissa kansanlingvistisissä tutkimuksissa on ei-kielitetiilijöiden kielitietoisuuden tarkastelussa hyödynnetty Dennis Prestonin luomaa mallia, jossa huomioon otetaan neljä eri näkökulmaa, joiden jatkumoihin kielenkäyttäjien havainnot on mahdollista sijoittaa. Nämä ovat saavutettavuus (*availability*), vastaavuus (*accuracy*), yksityiskohtaisuus (*detail*) ja hallinta (*control*). (Preston 1996, 40–41.) Tässä artikkelissa keskityn ennen muuta saavutettavuuteen ja tarkkuuteen: millaisista ilmiöistä kielenkäyttäjät tekevät havaintoja ja miten tarkkoja tai yleisluonteisia havainnot ovat.

2 Kyselyn tutkimusasetelma

2.1 Ääninäyteaineisto ja kuunteluserjan laatiminen

Käsillä olevan tutkimuksen aineisto on kerätty kyselylomakkeella (Prosovar 2017; ks. liite 1). Kyselyyn olen valinnut Prosodiakorpukselta (Prosovar-korpus) 12 kuuntelunäytettä, jotka kaikki edustavat 2010-luvun puhuttua suomea. Prosodiakorpus on koostettu puolestaan verkkokeruuta varten luodun sivuston kautta (www.puhu.utu.fi) elisitoiduin tehtävin: tutkimukseen vapaaehtoisesti osallistuneet henkilöt ovat nähneet tietokoneillaan tai mobiililaitteillaan kuvia, videoita tai tekstejä tai kuulleet puhetta ja reagoineet tähän verbaalisesti. Vastaajan oma laite on tallentanut heidän auditiivisen reaktionsa ja siirtänyt äänitteen osaksi korpusta. (Prosodiahankkeesta ja tehtävistä ks. Kurki ym. 2014; Nieminen–Kurki 2015). Ääninäytteitä tallentaneita on ohjeistettu puhumaan näytteissä siten kuin he puhuisivat tavallisessa arkipäiväisessä vuorovaikutuksessa.

Keruusivustolla ne henkilöt, jotka ovat tallentaneet omia ääninäytteitään tutkimuksen tarpeisiin, saivat halutessaan kuunneltavakseen anonymisoituja näytteitä, ja heitä pyydettiin luonnehtimaan niitä. Luonnehdinnat olivat erilaisia, ja useita näytteitä kuvattiin eri sanoin tavallisiksi tai normaaleiksi. 12 äänitteen sarjaan valitsin juuri sellaisia näytteitä, joita monet vastaajat olivat luonnehtineet tavallisiksi. Näihin näytteisiin päädyin myös sen perusteella, että ne poikkesivat jonkin verran toisistaan prosodisilta piirteiltään (ks. Kurki 2018a, 328; Kurki 2018b, 81–86), ja niissä oli useisiin muihin korpuksen näytteisiin verrattuna niukanlaisesti alueellisesti ja sosiaalisesti erottelevia segmenttaalisia piirteitä. Kaikki kuuntelusarjan näytteiden su-transkriptiot on esitetty toisaalla (ks. Kurki 2018b), mutta tässä artikkelissa käsiteltävä näyte esitellään myös erikseen (ks. lukua 4).

2.2 Kyselyaineistoon vastaaminen

Osa kyselyn vastaajista osallistui tutkimukseen verkossa ja osa yliopiston kursseilla.³ Verkkokysely siihen upotettuine ääninäytteineen oli vapaasti saatavilla julkisessa verkossa 22.5.–15.9.2017. Kyselyyn vastasivat helmikuussa 2017 myös Helsingin yliopistossa Suomi-kieliyhteisönä -kurssille osallistuneet opiskelijat ja elokuussa 2017 Turun yliopistossa kielen vaihtelun kurssin avausluennolle osallistuneet opiskelijat (ks. tarkempia tietoja Kurki 2018a, 2018b). Verkkokyselyyn vastasi 259 henkilöä, ja kursseilla vastauksensa antoi Helsingissä 44 ja Turussa 39 opiskelijaa. Näytteet soitettiin samassa järjestyksessä kaikille. Vastaajista kaikki eivät kuitenkaan kuunnelleet kaikkia näytteitä ja vastanneet siten kaikkia näytteitä koskeviin kysymyksiin. Keskimäärin vastaajat kommentoivat 10,1:tä näytettä.⁴ Verkossa kyselyyn vastanneet saivat kuunnella näytteen omilta laitteiltaan niin useasti kuin halusivat. Yliopistoissa kyselyyn vastanneet kuuluivat kunkin näytteen opetustilassa kahteen kertaan.

Koeasetelmassa vastaaja kuuli kunkin näytteen yksitellen, ja häntä kehoitettiin vastaamaan seuraaviin kysymyksiin (ks. liite 1):

- a) Ketkä puhuvat tai voisivat puhua samalla tavalla kuin näytteessä kuultu henkilö (tai ketkä eivät ainakaan puhu näin)?⁵
- b) Kiinnittikö jokin kuullussa näytteessä erityistä huomiota? Jos kiinnitti, mikä?

3 Kyselylomake, äänitesarja ja vastaajat ovat samoja kuin kahdessa aiemmassa tutkimuksessani (Kurki 2018a, 2018b).

4 Vastaajien ei ollut pakko kuunnella kaikkia näytteitä ja vastata kaikkiin kysymyksiin. Siksi pohjalaisnäytteitä koskeviin kysymyksiin (ks. Kurki 2018a) on eri määrä vastauksia kuin tässä tutkimuksessa. Jopa samoja näytteitä koskeviin eri kysymyksiin voi olla eri määrä vastauksia, koska osaan kysymyksistä ei ole ollut pakko vastata.

5 Samaa väljää kysymyksenasettelua, jolla on pyritty ohjailemaan mahdollisimman vähän vastaajaa, on käytetty muissakin tutkimuksissa (ks. esim. Vaattovaara 2012, Kurki–Siitonen 2014). Samaa kysymyksenasettelua olen sivunnut osana Satakuntalaisuus-puheessa -hankkeen esittelyä vuonna 2009 Suomen kielen nauhoitearkiston 50-vuotisjuhlaseminaarissa.

Näiden kahden avokysymyksen välissä osallistujien vastattavaksi tuli seitsemän adjektiivivastakohtaa sisältävä osio, jossa kartoitettiin näytteitä koskevia kielikäsitteitä ja asenteita. Vastaaajia pyydettiin arvioimaan ns. Osgoodin semanttisen differentiaalain skaalalla näytteiden miellyttävyyttä, luontevuutta, ystävällisyyttä, vakuuttavuutta ja virallisuutta sekä sitä, kuinka paljon näyte vastasi yleiskielistä (kirjakielistä) puhetapaa ja heidän omaa puhetapaansa. Tässä artikkelissa keskityn vain avokysymyksiin annettuihin vastauksiin sekä Osgoodin skaalalla annettuihin arvioihin oman puheen ja näytteen samankaltaisuudesta.

3 *Kuuntelunäytteiden käyttäminen kielikäsitteiden tutkimisessa*

Suomessa laajimmin kuuntelutestien käyttöä kansanlingvistiikassa ovat teoreettis-metodologisesti käsitelleet artikkelissaan Saara Haapamäki ja Sarah Wikner (2015) sekä Anne-Maria Nupponen (2011) ja Wikner väitöskirjoissaan (2019). Kuuntelunäytteitä hyödyntäneiden kansanlingvististen tutkimusten ja asennetutkimusten tavoitteet voidaan tyyppitellä useaan ryhmään: Ensinnäkin on tutkittu sitä, kuinka tarkasti kuulija pystyy paikantamaan kuulemansa näytteen, ja toiseksi, millä piirteillä on merkitystä varieteettien tunnistamisessa. Kolmanneksi on tarkasteltu, millä informanttien taustaan liittyvillä seikoilla on merkitystä havaitsemisessa, ja neljänneksi, millaisia asenteita kuulijoilla on eri varieteetteja kohtaan. (Haapamäki–Wikner 2015, 38–40, Wikner 2019, 40.) Viidenneksi ryhmäkseen voitaneen katsoa tutkimukset, joissa tarkasteltavana on se, millaisia sosiaalisia luokitteluja näytteet herättävät kuulijoissaan (esim. Vaattovaara–Halonen 2015). Oma tutkimukseni liittyy kolmeen ensinnä mainittuun.

Kuuntelutestien koeasetelma on mahdollista rakentaa eri tavoin. Kansainvälisesti paljon käytetty menetelmä on ns. *matched guise* -tekniikka (mg). Sitä hyödyntävässä tutkimuksessa sama puhuja tuottaa saman puhekatkelman kahdella tai useammalla tavalla niin, että näytteet edustavat eri varieteetteja. Tiukasti sovellettuna näytteet myös poikkeavat vain vähäisiltä osin, esimerkiksi yhden piirteen osalta. Osassa tutkimuksia on asetelma toteutettu *verbal guise* -tekniikalla (vg), joka poikkeaa edellisestä siinä, että näytteissä ovat eri puhujat äänessä. Tavoitteena kummassakin on saada näytettä – ei puhujaa – koskevia reaktioita. Mg-tekniikassa potentiaalisena ongelmana on ennen muuta yksittäisen puhujan kyky tuottaa autenttiselta kuulostavia erilaisia näytteitä; vg-tekniikassa eri puhujien ja heidän puheelleen ja äänelleen ominaisten piirteiden vaikutus perkeptioon. (Tekniikoista ks. esim. Garrett ym. 2003, 51–57.)

Omassa asetelmassani noudatan löyhästi vg-tekniikkaa. Monissa tällä tekniikalla tehdyissä tutkimuksissa on näytteissä ollut eri puhujat ja puheenaihe on määritelty väljästi, jotta puhe olisi tiukan mg-tekniikalla toteutetun koesarjan sijasta spontaanimpaa (ks. esim. McKenzie 2008, 68). Fennistisissäkin kuuntelukoetutkimuksissa on näytteet tavallisesti valittu eri puhujilta melko vapaasti, eivätkä näytteet ole poikenneet toisistaan vain yhden tai parin piirteen osalta (ks. esim. Nupponen 2011). Oman koeasetelmani näytteetkään eivät poikkea vain yhden piirteen osalta, vaan olen valinnut ne samoista elisitoituista tehtävistä. Näytteiden puhujat ovat reagoineet eri tavalla visuaalisiin, verbaalisiin

tai auditiivisiin ärsykkeisiin, ja näytteet vastaavat sisällöltään parhaimmillaankin toisiaan vain väljästi. Siten tälläkin kuuntelusarjalla on omat potentiaaliset ongelmansa: jos näytteitä on useita ja ne poikkeavat toisistaan esimerkiksi puheenaiheiltaan, voi tämä vaikuttaa vastaajien havaintoihin ja käsityksiin. Vastaavanlaiset seikat olisi syytä ottaa tulevaisuudessa aikaisempaa laajemmin huomioon myös kotimaisessa tutkimuksessa.

Niissä tutkimuksissa, joissa on käytetty kuuntelukokeita kielikäsitusten kartoittamiseen, on yksi käytetyimmistä tehtävätyyppeistä, jossa on pyydetty vastaajia paikantamaan puhujia tai tunnistamaan murteita. Tämä ilmenee hyvin alan metodologiaa käsittelevistä julkaisuista. (Ks. esim. Cramer 2016, 9; Preston 2018, 184.) Vaikka tässä tutkimuksessa tarkastelen vastaajien taipumusta paikantaa kuultu näyte, ei tavoitteenani ole kuitenkaan tarkastella yleisesti, kuinka tunnistettavia eri murteet tai jokin lounaismurre on. Sen sijaan tutkin, mihin vastaajat kiinnittävät näytteessä huomiota, kuinka paljon näyte muistuttaa heistä heidän omaa puhettaan sekä miten he tätä taustaa vasten pyrkivät määrittelemään puhujan ja käytännössä useimmiten päätyvät paikantamaan näytteen. Useissa fennistisissä tutkimuksissa on piirteiden havaitsemisen tarkastelu kytketty murteiden tasoittamisen tarkasteluun jollain tavalla (ks. esim. Räsänen–Palander 2015 ja siinä mainitut lähteet), mutta sekään ei ole tämän tutkimuksen tarkoitus. Näytteet olen valinnut asetelmaani nimenomaan sen perusteella, että monet ovat luonnehtineet niitä kyselyn testausvaiheessa ”tavallisiksi” tai ”normaaleiksi” (ks. tark. luku 3; Kurki 2018a, 327–330, 343).

Niissä tutkimuksissa, joissa on selvitetty, kuinka hyvin vastaajat kykenevät paikantamaan kuulemansa näytteet, on oma metodologinen haasteensa, kuinka vastausten paikansapitävyyttä tai tarkkuutta voidaan arvioida (ks. esim. Nupponen 2011, 243; Wikner 2019, 77–78). Tutkimuksissa on huomattavia eroja muun muassa siinä, miten vastaajia on pyydetty paikantamaan näyte: Onko vastaaja esimerkiksi saanut vapaasti nimetä minkä tahansa paikkakunnan vai onko hänen täytynyt tehdä valinta tiettyjen vaihtoehtojen välillä? Onko paikannus tai valinta pitänyt nimetä, ja onko yhden paikkakunnan sijasta pikemminkin merkitty tai rengastettu alue kartalta? (Nupponen 2011, 243; Haapamäki–Wikner 2015, 45–46.) Kaikissa tavoissa on omat vahvuutensa ja heikkoutensa. Muun muassa vaihtoehtovastausten luokittelu ja vertailu on helpompaa, mutta toisaalta vastaajien vastaustapoja ohjaillaan jo lähtökohtaisesti. Vapaasti annettuihin vastauksiin ei ole vaikutettu samalla tavalla, mutta luokittelu ja vertailu on hankalampaa. Alueen rengastaminen kartalla puolestaan potentiaalisesti vaikeuttaa sen tulokinnassa, miten tarkka merkintä lopulta on ja mitä valittu alue kattaa. Oma lukunsa on myös sillä, että vastaajien maantieteen vaihteleva tuntemus voi vaikuttaa vastausten tulkintaan (ks. esim. Preston 1993, 335), vaikka esimerkiksi Nupposen tutkimuksessa vastaajien vaatimaton maantuntemus ei vaikuttanut heijastuvan vahvasti tuloksiin (2011, 244).

Nupposen mukaan erityisesti silloin, kun vastaajien valitsemia paikkakuntia ja tunnistuskykyä halutaan verrata murrealueisiin, pitää metodin sopivuutta arvioida aineisto-kohtaisesti. Olennaista on myös miettiä, kuinka paikannusten tarkkuus määritellään, jos vastaajille ei ole annettu ennakoon vastausvaihtoehtoja. (Nupponen 2011, 243.) Nupponen mainitsee esimerkkinä Stephanin tutkimuksen (1997), jossa vastaukset luokiteltiin tarkkuuden mukaan eri luokkiin.

4 Näyte ja vastaajaryhmät

Kuuntelusarjan tässä artikkelissa tarkasteltavassa ääninäytteessä naisääni referoi omin sanoin näkemänsä videokatkelman tapahtumia. Puhe on verrattain nopeaa, ja katkelmassa sanojen loput lyhenevät. Näytteessä on runsaasti loppuheittoa (piirteestä ks. esim. Rapola 1990, 107–108), ja sanojen jälkitavuissa pitkät vokaaliainekset lyhenevät toisinaan (ks. Rapola 1990, 108). Katkelmassa esiintyy lounaismurteiden erikoisgemmaatiota⁶ (ks. Rapola 1990, 109; *jottai*) ja diftongien avartumista (Rapola 1990, 59; *hyökkää*). Näytteessä on prosodisia vihjeitä lounaismurteisuudesta, sillä esimerkiksi CVCV(X)-rakenteisissa sanoissa esiintyy puolipitkää vokaalia (ks. Rapola 1990, 108–109), joissa myös kuuluu usein toisesa tavussa tonaalinen huippu (ks. Wiik 2006, 140–143).

NÄYTE (20,5 s; nähdyn videon referointi)

siihe, hänël luakses yhtäkki tule tämmönen sininel lintu. se ov varmaa jokù hänèj kavèri. se sinisel linnum mukàn _ilmesesti ol jokù tämmönev verinev veitsi ja, nyt se näke jottaim painajaisuni et, et se sininel lintu hyökkää päälle. se herä yhtäkki painaisunèst ja, katto ikkunast ulos ko se näke ko toi se sininel lintu lähte kävèlemä [intonaation nousu koko viimeisessä sanassa] jonnekki.

Edellä mainitut piirteet Rapola käsittelee lounaismurteiden ominaispiirteiden yhteydessä lukuun ottamatta diftongien avartumista, jota hän pitää laajemmin länsimurteisuutena. Edellä mainittujen piirteiden lisäksi varsinaissuomalaisen naisen näytteessä on huomattavissa, että äänneympäristö vaikuttaa sananloppuisen *n:n* edustukseen: usein se assimiloituu tai säilyy, mutta aivan näytteen alussa ja lopussa katoaa (ks. piirteestä Kettenen 1940, 223–227; *siihe, kävèlemä*). Tämä edustustapa ei kuitenkaan viittaa pelkästään lounais- tai länsimurteisiin. Äänessä on Vakka-Suomessa syntynyt yli 40-vuotias viranomaistehtävissä toimiva nainen, joka asuu Turun ja Uudenkaupungin välisellä seudulla.

Näytettä arvioineet 276 vastaajaa olen jakanut tutkimustavoitteiden mukaisesti eri ryhmiin. Olen jakanut heidät ensinnäkin heidän alueellisen taustansa perusteella. Vastaajien omaa alueellista taustaa on selvitetty kysymällä heidän synnyin- ja nykyisen asuinpaikkakuntansa lisäksi paikkakuntia, joilla he ovat asuneet pisimpään lapsena ja aikuisena. Olen laskenut näiden neljän paikkatiedon perusteella tiettyyn alueryhmään kuuluvaksi sellaiset vastaajat, joilla on vähintään kaksi näistä neljästä paikkatiedosta kyseiseltä alueelta. Tämän perusteella olen jakanut vastaajat ensin lounaismurteisten (50 vastaajaa), lounaisvälimurteisten (13), hämäläismurteisten (46), pohjalaismurteisten (52), itämurteisten (53), pääkaupunkiseutulastaisten (42) sekä monitaustaisten (19) suomenkielisten ryhmiin. Kutsun näitä ryhmiä yleisalueryhmiksi. Useita analyysyjä varten olen yhdistänyt

⁶ Esiintymä on tulkittu erikoisgemmaatiotapaukseksi, koska saman puhujan näytteissä geminoituvat nimenomaan soinnittomat klusiilit ja *s*. Lounaismurteiden erikoisgemmaatiolle on vanhastaan tyypillistä, että geminoitumisen myötä sitä seuraava pitkä vokaaliaines lyhenee. Monella nykylounaismurteisella puhujalla geminaatio koskee kyllä vain em. neljää foneemia, mutta vokaaliaines ei lyhene samaan tapaan kuin ennen.

edellä mainitut ryhmät karkeasti kahteen ryhmään, joita kutsun perusalueriikiksi: näitä ovat lounaissuomalaiset, johon kuuluvat lounaismurteiset ja lounaisvälimurteiset vastaajat, sekä muut eli ei-lounaissuomalaiset. Viimeksi mainitut vastaajaryhmät olen jakanut myös kielitieteellisen koulutuksen perusteella: lounaissuomalaisista 63 vastaajasta 26 on vastannut kyselyyn kieliaineen opiskelijana, ja 213 ei-lounaissuomalaisesta vastaajasta kieliaineen opiskelijoiden osuus on 54.

5 Analyysi

5.1 Salienssi

Salienssilla tarkoitetaan kielitieteessä yleensä, että jokin kielen ilmiö on havaittava, silmiinpistävä tai tiedostettu (ks. esim. Räsänen–Palander 2015; Kurki 2018a, 326–327; Kurki 2018b, 72–73 ja näissä mainitut lähteet). Salientit piirteet ovat siis aina tavalla tai toisella kohosteisia eli prominentteja, mutta Ráczin mukaan kaikki salientit piirteet eivät kuitenkaan ole välttämättä kognitiivisesti prominentteja eli tiedostettuja. Osa salienteista piirteistä on perkeptuaalisesti salienteja, eli kielenkäyttäjät havaitsee ne, mutta hän ei välttämättä tiedosta havainneensa niitä. Ráczi esittääkin, että sosiolingvistiikassa salienssilla tarkoitetaan yleensä nimenomaan perkeptuaalista prominenssia, mutta että käsite on hänestä epätarkka. Yhteistä perkeptuaalisesti ja kognitiivisesti prominenteille ilmiöille on, että ne toimivat kielenkäytössä sosiaalisena tai alueellisena indeksoijana. (Ráczi 2012, 2–4.) Asetelmassani ne piirteet, joita vastaajat kuvailevat ja kommentoivat, ovat tulkittavissa sekä perkeptuaalisesti että kognitiivisesti prominenteiksi eli tiedostetuiksi.

Kuultuaan ääninäytteen on vastaajalta kysytty, kiinnittikö näytteessä jokin huomiota. Kaiken kaikkiaan vain noin kolmannes (32 %) vastaajista on raportoinut havainneensa lounaismurteisessa näytteessä jotakin erityistä. Suuri osa on jättänyt kohdan tyhjäksi, ja pieni osa on ilmaissut erikseen, ettei kuullussa ollut mitään erityistä, että se on ”normaali” tai että puhe siinä kuulostaa ”tavalliselta” (ks. esim. 1 ja 2). Sinänsä tämä ei ole yllättävää, koska koesarjan näytteet on valittu sillä perusteella, että moni on pilottivaiheessakin kokenut ne tavallisiksi. Toisaalta mielenkiintoinen yksityiskohta on, että tuntuvasti useammat vastaajat ovat raportoineet havainneensa jotakin saman kuuntelutarjan pohjalaisnäytteissä (52 %, 46 % ja 45 %, ks. tark. Kurki 2018a, 333, 335, 337) kuin varsinaissuomalaisessa näytteessä. Tämä ei kerro suoraan mitään näiden murteiden yleisestä tunnistettavuudesta tai niiden salienteista piirteistä, vaan näiden valittujen katkelmien välisistä eroista.

(1) *Ei erityishuomioita.* (v316-LM)

(2) *Ei.* (v212-pääk)

Lounaissuomalaisista vastaajista hieman vajaa kolmannes (19/63) ja muista suomalaisista noin kolmannes (32,8 %, 70/213) raportoi kiinnittäneensä näytteessä erityisesti johonkin sellaiseen puhetapaan liittyvään seikkaan, jonka voi tulkita liittyvän johonkin tai joihinkin kielenpiirteisiin. Aiemmassa tutkimuksessa on havaittu usein, että omaa

puhetapaa pidetään normaalina tai tavallisena (ks. esim. Mielikäinen–Palander 2014, 123, 321, 328). Tässä tapauksessa siinä, kuinka suuri osa lounaissuomalaisista ja ei-lounaissuomalaisista vastaajista on kiinnittänyt lounaissuomalaisessa näytteessä johonkin erityiseen huomiota, ei vaikuta olevan sanottavasti eroa. Saman kuuntelusarjan pohjalaisnäytteitä koskevat tulokset (Kurki 2018a) poikkeavat tästä: pohjalaisnäytteet olivat pohjalaisvastaajista herkästi neutraaleja tai tavallisia, koska he eivät huomanneet näytteistä heidän omalle puheelleen tyypillisiä piirteitä samalla tavalla kuin ulkopuoliset vastaajat.

Siinä, mitä kielellisiä ilmiöitä vastaajien kommentit koskevat, on runsaasti kirjavuutta (ks. liitteen taulukko 2). Toisinaan vastaajan kommentista on voinut päätellä suoraan, mitä piirrettä tai piirteitä vastaaja kommentoi (ks. 3 ja 4). Osassa vastauksia vastaaja pikemminkin kuvailee tai antaa esimerkin, jonka perusteella vastaus on ollut yhdistettävissä johonkin piirteeseen. Muun muassa esimerkissä 5 vastaajan poimimien sanojen perusteella ”lyhyillä loppuvokaaleilla” viitattaneen jälkitavujen pitkien vokaalien lyhenemiseen ja lainaus ”hänel luakses” liittyyne osaltaan ainakin loppuheittoon. Vastaavasti esimerkissä 6 lainatut kohdat kytkeytyvät luultavasti jälkitavujen pitkien vokaalien lyhenemiseen ja sananloppuisen *n:n* edustukseen. Osa vastauksista on kuitenkin sellaisia, että yhdistäminen johonkin piirteeseen tai piirreryhmään on epävarmempaa, mutta mahdollisuuksien mukaan olen pyrkinyt tulkitsemaan kommentin väljemmin niin, että sen on pystynyt sisällyttämään luokitukseen. Muun muassa esimerkissä 7 ei ole ollut mahdollista päätellä, mitä vastaaja oikeastaan tarkoittaa korostuksella tai mikä korostuksen synnyttää, ja siksi vastaus on sisällytetty luokitteluun sellaisenaan (korostus). Osasta kommentteja välittyy jonkinlainen affekti (ks. esim. 8), eikä tällaisissa vastauksissa ole välttämättä maimittu mitään kielenaineksiin liittyvää (ks. 9 ja 10).

- (3) *Hän-san*an käyttö (T10-LM)⁷
- (4) *loppuheitot, puheen painotus* (H39-Hm>pääk)
- (5) *Hassu puherytmi, lyhyet loppuvokaalit - hän mene, hän näke, ”hänel luakses”, jottain, puuttuva n sanan ”sinine” lopussa.* (V235-pääk)
- (6) *hyökkä, sinine -sanat lyhenee lopusta, hakkaava rytmi* (H4-pääk)
- (7) *Outo korostus, minkä takia ajattelin puhujan olevan Lounais-Suomesta kotoisin.* (V60-Savo)
- (8) *Lounaismurteessa on mukava rytmi ja poljento. Tällaista murretta puhuva henkilö kuulostaa aina jotenkin ystävälliseltä ja hyväntuuliselta.* (v189-EP>KKP>KS)
- (9) *Koska näyte vastasi oman murrealueeni puhetapaa, se tuntui lämpimältä ja kotoiselta.* (v311-LM)
- (10) *Eläväinen ja mielikuvituksen omaava sadunkertoja :D Lapset varmaan tykkäisi tästä tarinoitsijasta.* (v260-LM)

7 Ks. vastaajien koodien selityksiä liitteestä 1.

Varsinaissuomalaisnäytteessä lounaissuomalaisten kommentoimista piirteistä yleisimpiä ovat loppuheitto (6/63 vastaajaa maininnut) ja *hän*-persoonapronominin käyttö (6/63), jotka on maininnut siis vähän vajaa joka kymmenes. Muilla suomalaisilla useimmiten mainittuja ilmiöitä ovat nopeus (6,1 %) ja rytmi (5,2 %). Lähes yhtä usein mainittuja ovat lounaissuomalaistenkin mainitsemat loppuheitto (4,2 %) ja *hän*-pronomini (4,2 %) sekä sananloppuisen *n:n* edustus (3,8 %), jälkitavujen pitkien vokaalien lyheneminen (3,3 %), lyhentäminen tai lyhyys yleisesti (3,3 %) sekä intonaatio (3,3 %). Vertailun vuoksi saman koesarjan kolmessa pohjalaisnäytteessä oli jokaisessa vähintään pari sellaista piirrettä, joita ainakin yli 10 prosenttia vastaajista kommentoi (Kurki 2018a, 333, 335, 337).

Kiinnostavaa, että nämä em. piirteet ja ilmiöt kietoutuvat kaikki tavalla tai toisella lyhenemiseen, prosodiaan ja *hän*-pronominiin. Erityisesti muilla kuin lounaissuomalaisilla tuntuu olevan useita kommentteja, jotka saattavat pyrkiä luonnehtimaan näytteen prosodisia ominaispiirteitä. Aiemmassa tutkimuksessa on todettu prosodisten piirteiden kuvailun olevan vaikeaa ja tämän näkyvän ei-kielitieteilijöiden käyttämän terminologian kirjavuudessa. Prosodisten ominaispiirteiden on arveltu jäävän tasoittuvien murteiden viimeisiksi puhujan alueellisen taustan paljastaviksi piirteiksi ja lounaissuomalaisen ääntämysten olevan helppoa tunnistaa, vaikka puhuja tavoittelisi yleiskielistä ääntämystä. (Ks. esim. Mielikäinen–Palander 2014: 279 ja siinä mainitut lähteet). Pidänkin mahdollisena, että vastaajien on ollut vaikea pukea sanoiksi varsinaissuomalaisen naisen näytteestä havaitsemaansa näytteen prosodisten ominaispiirteiden vuoksi. Juuri tämän vuoksi tästä näytteestä lienee vähemmän kommentteja kuin saman kuuntelutestin pohjalaisnäytteistä.

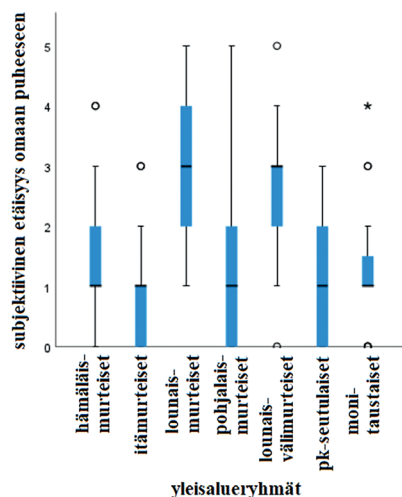
Kootusti voi siis todeta, että vain pieni osa – noin kolmannes – vastaajista on raportoinut kiinnittäneensä johonkin erityiseen näytteessä huomiota. Osa vastaajista on erikseen todennut, ettei näytteessä mikään kiinnitä huomiota tai että se on tavallinen. Lounaissuomalaisten ja ei-lounaissuomalaisten välillä ei tässä mielessä ole käytännössä huomattavaa eroa. Näytteen prosodisilla ominaispiirteillä ja sillä, että prosodisia piirteitä on segmenttaalisia piirteitä hankalampaa kuvailla, lienee vaikutusta huomioiden vähäisyyteen. Niistä piirteistä, joita on kommentoitu ja joita voi siis pitää salientteina, yleisimmin mainittuja ovat erilaiset lyhenemiseen liittyvät ilmiöt, *hän*-pronominin käyttö ja prosodia. Viimeksi mainitun piiriin kuuluvat ilmiöt saattavat olla kyllä usealle perkeptuaalisesti salientteja, mutta kognitiivisesti salientteja vain harvemmillä. Jälkimmäisillekin kuvailu lienee usein hankalaa ja vaikeaa. Kaiken kaikkiaan huomattavaa salienssia koskevissa tuloksissa on, että lounaismurteisen näytteen eniten kommentoidut piirteetkin ovat sellaisia, että niihin on kiinnittänyt huomionsa vain vajaa kymmenesosa vastaajista.

5.2 Subjektiivinen etäisyys

Sen perusteella, että enemmistö kummassakin perusalueryhmässä – lounaissuomalaisissa ja muissa suomalaisissa – ei kuule näytteessä mitään erityistä, olisi helppo tehdä hätäinen päätelmä, että näytteet ovat todella niin tavallisia tai yleisiä, että puhujasta ei synny vastaajille minkäänlaista kuvaa. Tämä ei pidä kuitenkaan paikkansa, vaan suuri enemmistö

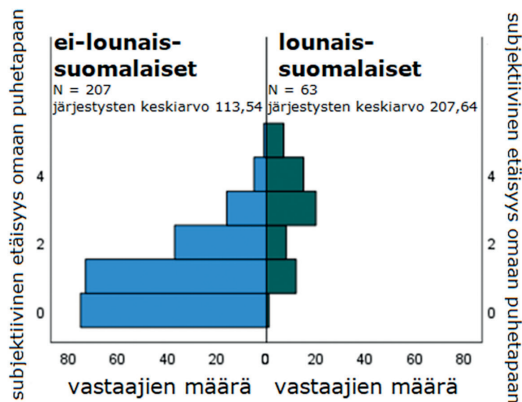
kyselyn vastaajista päätyi määrittelemään niin lounaismurteisen näytteen kuin kaikki muutkin kuuntelusarjan 11 näytettä joko pelkästään alueellisesti tai niin, että määrittelyn osana oli myös jokin alueellinen komponentti (70,5–93,0 %). Kaikkein yleisintä alueellisesti määrittelemisen oli juuri lounaismurteisessa näytteessä sekä porilaisessa näytteessä ja Kainuusta Ouluun muuttaneen puhujan näytteessä, joissa yli 90 % vastaajista pyrki paikantamaan puhujan alueellisesti. Määrittelemisen vain sosiaalisin perustein tai niin, että jokin sosiaalinen taustatekijä sisältyi määrittelyyn, oli tuntuvasti harvinaisempaa (11,9–24,1 %). (Kurki 2018b, 76–81.) Tämän perusteella muun muassa lounaismurteisessa näytteessä on oltava tässä kuuntelusarjassa aineksia, jotka toimivat alueellisina indeksoijina vielä selvemmin kuin sosiaalisina indeksoijina.

Vastaajia pyydettiin kyselyssä arvioimaan kuulemastaan näytteestä asteikolla 0–5, kuinka kirjakieliseltä ja kuinka paljon vastaajan omaa puhutapaa vastaavalla näyte kuulosti (ks. liite 1). Kruskal-Wallis testillä voidaan verrata usean eri vastaajaryhmän arvioita subjektiivisista etäisyyksistä keskenään. Tarkasteltaessa lähemmin kaikkien vastaajien raportoimaa subjektiivista etäisyyttä omaan puhutapaan huomataankin, kuinka vastaajien alueellisella taustalla on selvä yhteys vastauksiin, mitä havainnollistaa kuvio 1. Yleisalueryhmittäin tarkasteltuna näkyy kuvioista kyllä ryhmien sisäinen hajonta, mutta siitä voi nähdä myös, kuinka lounaismurteiden alueelta ja lounaisten välimurteiden alueelta olevien vastaajaryhmät erottuvat kaikista muista yleisalueryhmistä. Kun ryhmiä verrataan pareittain, poikkeaa lounaismurteisten vastaajien ryhmä kaikista muista paitsi lounaisvälimurteisten ryhmästä tilastollisesti merkitsevästi ja lounaisvälimurteisten vastaajien ryhmä kaikista muista kuin lounaismurteisista, hämäläismurteisista ja pääkaupunkiseutulaisista (Kruskal-Wallis, riippumattomat otokset, $n=270$, 83,407, vapaa-asteluku 7, asymptomisen kaksisuuntaisen testi 0,000).

Kuvio 1. Subjektiivinen etäisyys omaan puheeseen eri yleisalueryhmissä.

Kuva edellä mainitusta erosta terävöityy, kun vastaajat jaetaan perusaleryhmiin eli lounaissuomalaisiin ja muihin suomalaisiin. Näiden ryhmien välinen ero on tilastollisesti merkitsevä, ja tätä eroa on havainnollistettu kuviossa 2.⁸ Kuviosta voi havaita, kuinka kummassakin ryhmässä eri vastaajat arvioivat kuulemansa näytteen ja oman puhetapansa subjektiivista etäisyyttä hyvin eri tavoin. On luonnollista, että kun tällaista etäisyyttä tiedustellaan numeerisella asteikolla, vastaajien subjektiiviset mielikuvat oman puhetavan ja kuullun näytteen suhteesta poikkeavat aina jonkin verran toisistaan. Olennaista tässä on kuitenkin yksittäisten vastaajien välisten erojen sijasta se, millaisia eroja kahden vastaajaryhmän jakaumien välillä on: ei-lounaissuomalaisilla vastaukset painottuvat vahvasti asteikon alkupäähän – ennen muuta arvoihin 0 ja 1, jotka kuvastavat, että näyte poikkeaa vastaajien omasta puhetavasta hyvin vahvasti. Lounaissuomalaisilla vastausten jakauma levittäytyy tasaisemmin arvoihin 1–5, eniten mainintoja on saanut arvo 3. Arvon 0, joka on useimmiten mainittu arvo ei-lounaissuomalaisilla, on antanut perin harva lounaissuomalainen.

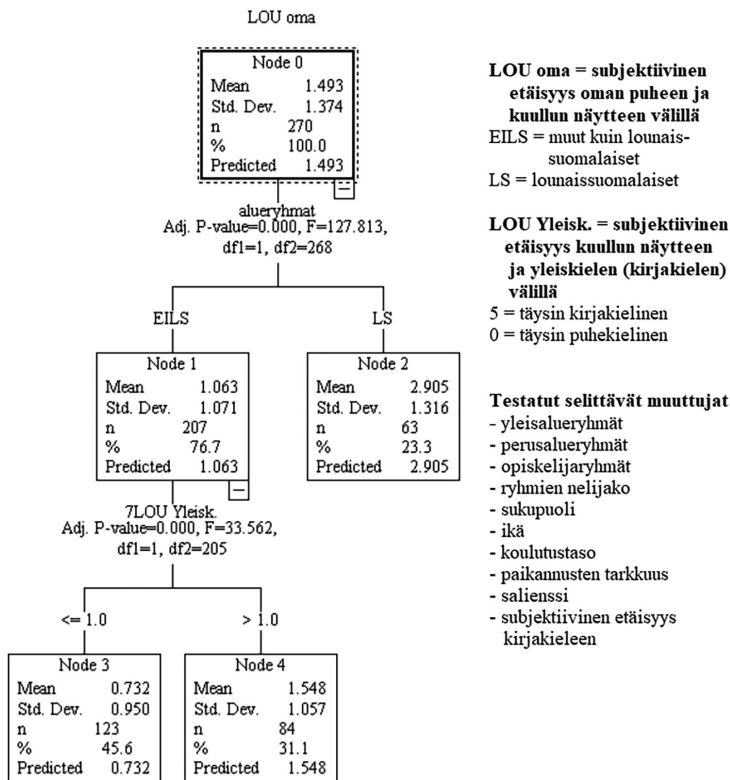

Kuvio 2. Lounaissuomalaisten ja ei-lounaissuomalaisten vastaajien subjektiivinen etäisyys omaan puhetapaan ja lounaissuomalaisen näytteen välillä.

Luokittelevalla CHAID-päätöspuuanalyysillä voidaan tarkastella sitä, millä muilla seikoilla perusryhmäjoon lisäksi on aineiston valossa yhteys siihen, millaiseksi subjektiivinen etäisyys omaan kieleen koetaan. Tämä analyysi jakaa aineistoa ryhmiin tilastollisesti merkitsevien erojen perusteella (analyysistä ks. esim. Priiki 2014, 88–89). Testattaviksi selittäviksi tekijöiksi olen valinnut iän, koulutustason, sukupuolen tai yleisalueryhmäjoon, jaon opiskelijoihin ja muihin sekä nelijaon. Analyysissä on otettu huomioon myös se mahdollisuus, että paikannusten tarkkuus (ks. seuraavaa lukua) tai salienttien piirteiden

8 Kahden riippumattoman otoksen Mann-Whitneyn testi (11065,500; $p=0,000$). Kyseinen tilastollinen testi ei perustu vain vastaajaryhmien mediaanien tarkasteluun, vaan huomioon otetaan myös kaikkien vastaajien arviot subjektiivisesta etäisyydestä ja vastaajien ryhmien sisäiset erot.

havaitseminen vaikuttaisi subjektiiviseen etäisyyteen oman puheen ja kuullun näytteen välillä. Perusaluerühmäjoon lisäksi ainoa testattu selittävä muuttuja, joka osoittautuu tilastollisesti merkitseväksi, on kuitenkin subjektiivinen etäisyys kirjakieleen (ks. kuvio 3). Analyysin mukaan ne ei-lounaissuomalaiset vastaajat, jotka ovat arvioineet numeerisesti näytteen olevan täysin puhekielinen (Osgoodin skaalan arvo 0) tai erittäin puhekielinen (arvo 1), poikkeavat niistä ei-lounaissuomalaisista, jotka ovat antaneet suuremman arvon (2–5) eli arvioineet näytteen olevan etäämpänä skaalan täysin puhekielisestä ääripäästä.

Kuvio 3. Selittävien tekijöiden yhteys arvioon subjektiivisesta etäisyydestä oman puhe-
tavan ja kuullun näytteen välillä.

Kootusti lounaissuomalaisilla on siis selvästi yleisempää mieltää lounaissuomalaisen näyte omaa puhetaapaansa vastaavaksi tai muistuttavaksi kuin muilla vastaajilla, mikä tuloksena saattaa vaikuttaa täysin odotuksenmukaiselta. On kuitenkin huomattava, että yleensä, kun murrenäytteitä on käytetty kuuntelutesteissä, ovat niissä käytetyt näytteet olleet selvästi murteellisempia (esim. Nupponen 2011) kuin tässä tutkimuksessa. Tämän tutkimuksen lounaimurteista näytettä – niin kuin kuuntelusarjan muitakin näytteitä – ovat useat pilottivaiheen vastaajat luonnehtineet tavallisiksi. Tässä luvussa kuvaamani analyysi vahvistaa, että tarkastellussa näytteessä on oltava aineksia, jotka indeksoivat

alueellisuutta lounaissuomalaisille ja siten kytkevät kuullun heidän omaan puhetapaansa. Vaikka useimmat vastaajat eivät havaitse näytteessä mielestään mitään erityistä, pyrkivät lounaissuomalaiset vastaajat yleisimmin paitsi paikantamaan puhujan he myös liittävät kuullun näytteen mielessään omaan puhetapaansa herkemmin ja yleisemmin kuin sellaiset vastaajat, joilla ei ole lounaissuomalaista taustaa. Edellisten tulosten voi katsoa heijastelevan implisiittisiä lounaissuomalaista puhetapaa koskevia kielikäsitteitä jo pelkästään sen perusteella, että näitä on kartoitettu epäsuorin menetelmin. Ei-lounaissuomalaisilla vastaajilla myös subjektiivisella etäisyydellä kirjakieleen on yhteys subjektiiviseen etäisyyteen omaan puheeseen.

5.3 Paikannusten tarkkuus

Edellisen luvun tarkastelutapa perustui epäsuoraan menetelmään, jossa tarkasteltiin implisiittisiä kielikäsitteitä: analyysi perustui siihen, että siinä oli yhdistetty tiedot vastaajien alueellisesta taustasta ja heidän omista arvioistaan siitä, kuinka paljon kuultu näyte muistutti heidän omaa puhetapaansa. Kyselyssä vastaajia pyydettiin myös vastaamaan, ketkä puhuvat samalla tavalla kuin näytteessä kuultu puhuja, ilman että näytettä olisi mitenkään asemoitu tai taustoitettu vastaajille dialektologisesti tai sosiolingvivistisesti. Toisin sanoen vastaajia ei pyydetty nimenomaan paikantamaan kuulemiaan näytteitä (ks. liite 1). Aiemmasta kävi jo ilmi, että suuri osa vastaajista määritteli kuitenkin kuulemansa puhujan nimenomaan alueellisesti. Lounaissuomalaisista vastaajista suuri osa määrittelee puhujan kuitenkin yksinomaan (43/63) tai ainakin osittain alueellisin kriteerein (8/63), vaikka suuri osa heistä ei ole kuullut mielestään näytteessä mitään erityistä. Muista kuin lounaissuomalaisista vastaajista puolestaan puhujan määrittelee puhtaasti alueellisin kriteerein 87 % ja lisäksi osittain alueellisin kriteerein 8 %.⁹ Seuraavaksi tarkastelen sitä, kuinka osuvia nämä vastaajien tekemät alueelliset määrittelyt olivat.

Tässä yhteydessä on jälleen erikseen todettava, että tässä artikkelissa hyödynnettävää aineistoa ei kerätty sen vuoksi eikä tutkimusasetelmaa rakennettu sitä silmällä pitäen, että aineistosta voitaisiin arvioida esimerkiksi sitä, mikä tai mitkä suomen murteet ovat tunnistettavimpia tai paremmin tunnistettavia kuin jotkin muut. Ylipäätään tällaisen tutkimusasetelman luominen on nähdäkseni erittäin vaativa, koska se edellyttäisi, että lyhyisiin näytteisiin pystyttäisiin sisällyttämään kustakin mukaan valikoiduista varieteetista niille ominaisimmat piirteet, jotka olisivat jollakin yhteismitallisella tavalla näytteestä toiseen lähtökohtaisesti yhtä ”tärkeitä” niiden perusolemuksen ja tunnistettavuuden kannalta. Tällaisen tarkastelun sijasta huomio kiinnittyy seuraavassa siihen, miten vastaajien oma tausta vaikuttaa siihen, miten he määrittelevät kuulemansa puhujan, ja ennen muuta, millaisia mahdollisia eroja lounaissuomalaisten ja muiden vastaajien välillä on.

9 Prosenttiluvuille tarkoitettu kaksisuuntainen Studentin t-testi osoittaa, että vastaajaryhmien väliset erot ovat tilastollisesti merkitseviä. Kun verrattavana ovat vain alueeseen liittyvät määritykset, p-arvo on 0,000 (df=270, t=6,60), ja kun vertailu kohdistuu lisäksi niihin suhteellisiin osuuksiin, joissa mukana ovat myös osittain alueeseen perustuvat määritykset, p-arvo on 0,01 (df=270, t=2,708).

Väljällä tehtävänannolla olen pyrkinyt ohjailemaan vastaajia mahdollisimman vähän, ja siksi avovastausten paikannustavat ja sanalliset kuvailut ovat hyvin erilaisia. Useissa tutkimuksissa, joissa on tarkasteltu nimenomaan sitä, miten hyvin puhenäytteet tunnistetaan, on tarjottu suoraan valmiita vastausvaihtoehtoja (esim. Palliwoda–Schröder 2016; Villarreal 2016). Vastausehtoja on helpompi käsitellä analyysissä, mutta ne väkisinkin ohjaavat ainakin jossain määrin vastaajia. Avovastaustenkin käsittelyssä ja analysoinnissa on hankaluutensa, kuten edellä on jo mainittu (ks. myös Nupponen 2011, 243–246).

Tässä tutkimuksessa olen luokitellut vastaukset tarkkuuden perusteella viiteen ryhmään (ks. taulukko 1): Tarkimmin määritellyissä vastauksissa näyte on tavalla tai toisella sijoitettu Vakka-Suomeen, Turun ja Laitilan väliselle alueelle tai Uudenkaupungin ympäristöön (luokka 5). Toiseksi tarkimmassa luokassa näyte on sijoitettu jonnekin Varsinais-Suomeen tai lounaismurteiden alueelle (esim. Rauma, Turku; luokka 4). Kolmanneksi tarkimmassa luokassa näyte on sijoitettu laveammin Lounais-Suomeen erittelemättä mitenkään, että kyse olisi nimenomaan Varsinais-Suomesta tai lounaismurteisesta alueesta (luokka 3). Neljänneksi tarkimmassa luokassa (luokka 2) näyte on paikannettu puolestaan vielä laajemmin tavalla tai toisella länsirannikolle, länteen tai Länsi-Suomeen. Kaikkiin edellisiin luokkiin sijoitetut vastaukset voi ainakin väljästi tulkita niin, että näytteen puhujan vakkasuomalaiset synnyin- ja asuinpaikkakunta sisältyvät tarkemmin tai väljemmin määritelyyn alueeseen. Sen sijaan viimeiseen luokkaan (luokka 0) kuuluvat vastaukset ovat sellaisia, että niihin eivät vakkasuomalaiset paikkakunnat sisälly.

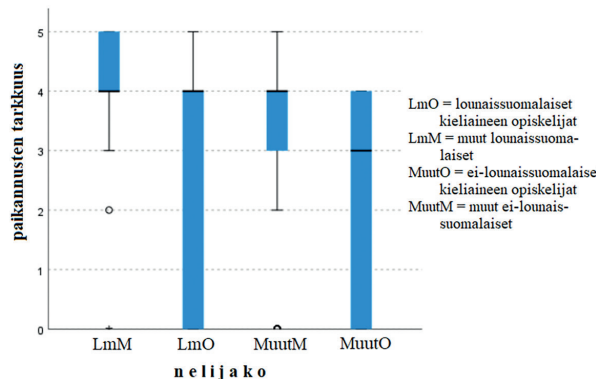
Taulukko 1. Lounaissuomalaisten ja muiden vastaajien paikannusten tarkkuus ja osuus.

		5 Vakka- Suomi	4 Varsinais- Suomi	3 Laajemmin Lounais- Suomi	2 Laajemmin Länsi-Suomi	0 kauempana tai virheellinen	Yhteensä
lounaissuomalaiset	f	12	33	7	2	9	63
	%	17 %	46 %	10 %	3 %	13 %	100 %
ei-lounaissuomalaiset	f	4	110	53	7	39	213
	%	1 %	41 %	20 %	3 %	14 %	100 %
Yhteensä	f	16	143	60	9	48	276
	%	5 %	42 %	18 %	3%	14 %	100 %

Kummassakin vastaajaryhmässä enemmistö vastaajista sijoittaa varsinaisuomalaisen – tarkemmin vakkasuomalaisen – puhujan Lounais-Suomeen ainakin, jos Lounais-Suomeksi tulkitaan väljemmin myös sellaisia alueita, joilla ei ole perinteisesti puhuttu lounaismurteita ja jotka eivät ole Varsinais-Suomea tai Satakunnan lounaismurteista osaa

(ks. luokat 3–5 taulukossa 1). Vastaajaryhmien välillä on tilastollisesti merkitseviä eroja.¹⁰ Selvimmin ero näkyy tarkimpien paikannusten luokassa (5). Lounaissuomalaisista vajaa viidennes pystyy sijoittamaan näytteen tarkasti Vakka-Suomeen, mutta muista vastaajista vain harvat yksittäiset vastaajat. Tätä eroa ymmärrettävästi selittää myös se, että oletettavasti lounaissuomalaisilla on keskimäärin tarkempaa tietoa Lounais-Suomen maakunnista, seutukunnista ja paikkakunnista. Kvalitatiivisesti tarkastellen eroja voi havaita myös luokassa 3. Tätä eroa voi nähdäkseni tulkita niin, että lounaissuomalaiset pystyvät yhdistämään tai ainakin tulevat yhdistäneeksi puhujan suhteessa muita useammin alueisiin ja paikkakuntiin, joilla on perinteisesti puhuttu lounaismurteita. Laajemmin lounaiseen Suomeen riippumatta sen murteellisesta taustasta sijoittaa lounaissuomalaisista vain kymmenesosa, mutta muista vastaajista peräti viidesosa. Muut kuin lounaissuomalaiset mieltävät lounaissuomalaisia useammin näytteen väljemmin tulkiten vain yleislounaissuomalaiseksi. Tämäkin on odotuksenmukaista, sillä muinkin menetelmin suomalaisten kielikäsitteitä tarkasteltaessa on havaittu, että havainnot ja käsitykset ovat tyypillisesti sitä tarkempia, mitä lähemmistä tai tutummista kielimuodoista on kyse (ks. esim. Palander 2007, 24, 47–48).

Vertaamalla eri vastaajaryhmien paikannusten tarkkuutta paljastuu, että tilastollisesti merkitseviä eroja esiintyy lounaissuomalaisten ja ei-lounaissuomalaisten välillä. Kiinnostavasti, jos nämä ryhmät jaetaan vielä sen mukaan, ovatko vastaajat kieliaineen opiskelijoita vai eivät, syntyy neljä verrattavaa vastaajaryhmää ja analyysissä paljastuvat näiden neljän ryhmän väliset erot tilastollisesti merkitseviksi (ks. kuvio 4; Kruskal-Wallis: $n=276$, $32,310$, vapaa-asteluku 3, asymptoninen kaksisuuntainen testi $< 0,001$). Kieliaineita opiskelemattomat lounaissuomalaiset paikantavat näytteen tarkimmin. Kieliaineita opiskelemattomat ei-lounaissuomalaiset ja lounaissuomalaiset opiskelijat paikantavat näytteen keskimääräisesti kutakuinkin yhtä tarkasti, mutta kummassakin opiskelijoiden ryhmässä on sisäisiä eroja selvästi enemmän kuin ei-opiskelijoilla.

Kuvio 4. Näytteen paikannusten tarkkuus vastaajaryhmissä, jotka muodostettu perusalueeryhmien ja sen perustella, ovatko vastaajat kieliaineen opiskelijoita.

¹⁰ Mann-Whitneyn testi (8392,000, $p=0,000$). Testissä huomioon otetaan sekä ryhmien erot mediaaneissa myös ryhmien sisäiset erot paikannusyrityksissä.

Silmämääräisestäikin kuviota 4 tarkastellen voi nähdä, kuinka opiskelijoiden ryhmissä sisäinen hajonta on tuntuvasti suurempaa kuin muissa ryhmissä. On mahdollista, että tähän vaikuttaa ainakin osaltaan se, että kieliaineen opiskelijoilla, joista suuri osa on alle 30-vuotiaita ja osa alle 20-vuotiaita, suomalainen maantiede ja maantuntemus saattaa olla erilaista kuin varttuneemmilla vastaajilla, jotka ovat vahvasti edustettuina muiden kuin opiskelijoiden ryhmissä. Tätä ei voi kuitenkaan todentaa mitenkään tämän aineiston pohjalta.

Pareittain verrattuina kaikki kahdenkeskiset erot ovat tilastollisesti merkitseviä ($p=0,000-0,009$) lukuun ottamatta lounaissuomalaisten opiskelijoiden ja muiden ei-lounaissuomalaisten välistä eroa ($p=1,00$) sekä lounaissuomalaisten ja ei-lounaissuomalaisten opiskelijoiden välistä eroa ($p=0,616$). Tähän vaikuttaa vahvasti sekin, että lounaissuomalaisten opiskelijoiden ryhmässä on vähän vastaajia. Selvimmin erottuvat muut lounaissuomalaiset, sillä he paikantavat keskimääräisesti selvästi tarkemmin näytteen kuin muiden ryhmien vastaajat. Muiden ei-lounaissuomalaistenkin ryhmässä sisäinen hajonta on verrattain pientä opiskelijoiden ryhmiin nähden, mutta heidän paikannuksensa eivät ole yleisesti ottaen yhtä tarkkoja kuin vastaavien lounaissuomalaisten.

Kansainvälisessä ja suomalaisessa tutkimuksessa on aiemminkin tarkasteltu sitä, kuinka hyvin murteita tai muita varieteetteja tunnustetaan. Useissa tutkimuksissa on esitetty, että ei-kielitieteilijät pystyvät tunnustamaan murteita hyvin (Fridland–Bartlett–Kreutz 2004). Toisaalta vastakkaisiakin esimerkkejä on esitetty (esim. Williams ym. 1999; Clopper–Pisoni 2004; ks. vastakkaisista tuloksista tarkemmin esim. Cramer 2016, 11). Viime kädessä kyse lienee siitä, millaista tunnistamista ja paikantamista loppujen lopuksi tarkastellaan, millaisia piirteitä koeasetelmassa on mukana ja millaiset ja mitkä piirteet ovat salientteja ja mitkä niistä kantavat alueellisia merkityksiä. Tässä tutkimuksessa kussakin vastaajaryhmässä on ymmärrettävästi tarkkuudeltaan erilaisia paikannuksia. Yleisesti ottaen paikannusten tarkkuuteen vaikuttavat sekä vastaajan alueellinen tausta että se, onko vastaaja saanut kielitieteellistä koulutusta vai ei. Mielenkiintoinen ja merkittävä tulos on, että kielitieteellisesti kouluttamattomat lounaissuomalaiset ovat paikantaneet näytteen tarkemmin kuin alan opiskelijat.

6 Lopuksi

Tässä artikkelissa olen tarkastellut varsinaissuomalaisen keski-ikäisen naisen ääninäytettä koskevia kielikäsitteitä. Näytettä, jota jo pilottivaiheessa on luonnehdittu tavalliseksi, voisi lingvistisen analyysin jälkeenkin erehtyä pitämään jonkinlaisena neutraalina, alueellisia ja sosiaalisia merkityksiä kantamattomana näytteenä, jos analyysi perustuisi vain suorien menetelmien kartoitettuihin eksplisiittisiin käsitteisiin, siihen, kuinka monessa näytteessä oli ylipäättään jotain kognitiivisesti prominenttia. Vain noin kolmannes lounaissuomalaisista ja ei-lounaissuomalaisista vastaajista kiinnitti näytteessä johonkin erityisesti huomiota. Mikään piirre ei kiinnittänyt vastaajien huomiota niin yleisesti, että edes joka kymmenes vastaaja olisi raportoinut kiinnittäneensä siihen huomiota. Eniten mainintoja

lukumääräisesti saivat prosodiaan ja erilaiset lyhytteen liittyvät seikat sekä *hän*-pronominin käyttö, joten näitä voi pitää ainakin osalle vastaajista salienteina. Koska lounais-suomalaisesta näytteestä havaitsi selvästi harvempi vastaaja mitään erityistä kuin saman kuuntelutarjan pohjalaisnäytteistä (ks. Kurki 2018a), saattavat tätä selittää lounaismurteisen näytteen prosodiset ominaispiirteet, joita vastaajien on hankalampaa kommentoida kuin segmenttaalisia piirteitä.

Tutkimus osoittaa, että keskimäärin lounaissuomalaiset – varsinkin muut kuin opiskelijat – pystyvät paikantamaan kuulemansa lounaissuomalaisen näytteen tarkemmin ja osuvammin kuin muut vastaajat. Tuttua on helpompi tunnistaa ja paikantaa kuin vierasta. Tosin huomattavaa on, että opiskelijoiden vastauksissa on runsaasti hajontaa – lounais-suomalaisten opiskelijoidenkin. Omalta osaltaan paikantamiseen tai tunnistamiseen vaikuttanevat myös maantuntemus ja paikallistuntemus.

Kuva kielikäsitteistä tarkentuu, kun niitä tarkastellaan myös epäsuorin menetelmän, kun huomioon otetaan myös subjektiiviset etäisyydet ja kun niitä koskevat tulokset yhdistetään suorien menetelmien kartoitettuihin salienteja piirteitä koskeviin tuloksiin. Keskimäärin lounaissuomalaiset mieltävät sikäläisen näytteen selvästi herkemmin omaa puhutapaansa muistuttavaksi kuin muut suomalaiset. Tulos voi vaikuttaa äkkiseltään tulkittuna odotuksenmukaiselta, mutta tässäkin yhteydessä on huomattava, että tutkimukseen valittu lounaismurteinen näyte ei ole samalla tavalla murteellinen kuin useissa aiemmissä tutkimuksissa käytetyt murrenäytteet.

Vaikka lounaissuomalainen ei kuule välttämättä lounaissuomalaisessa näytteessä mitään erityistä eikä tule kiinnittäneeksi siinä omasta mielestään mitään erityistä huomiota, on hän kuitenkin muita suomalaisia taipuvaisempi mieltämään näytteen samantyyppiseksi kuin hänen oma puhutapaansa. Hän huomaa näytteessä jotakin, muttei tiedosta havainneensa tätä, mikä johtanee hänet mieltämään näytteen herkästi tavalliseksi, normaalkiksi tai neutraaliksi. Näytteessä ei ole välttämättä monelle mitään kognitiivisesti salienttia, mutta sen sijaan perkeptuaalisesti salienttia siinä on. Kaiken kaikkiaan ryhmien välisiä eroja kiinnostavampana tutkimustuloksena pidän sitä, että tässäkin artikkelissa ”normaalina” tai ”tavallisena” pidetty näyte kantaa merkityksiä, joiden perusteella kuulijat rakentavat kuvaa näytteessä puhuneesta henkilöstä. Monella sellaisella seikalla, joihin emme tiedä kiinnittävämmä mitään huomiota, on merkitystä sille, millaiseksi tulkitsemme ja oletamme kohtaamamme puhujan ja millaiseksi tämä toinen tulkitsee ja olettaa meidät.

Lähteet ja lyhenteet

Aineslähteet

Prosovar-korpus = Suomen kielen prosodian alueellisen ja sosiaalisen variaation äänitekorpus. Koostaneet Tommi Kurki ja Tommi Nieminen. Korpuksen äänitteet 1-381-46, 1-678-46, 2-402-7, 2-450-7, 2-532-7, 2-617-7, 2-886-7, 3-643-19, 4-349-27, 4-355-27 ja 5-302-44. Prosovar-hanke 2013–2016. Suomen kielen ja sen sukukielten arkisto, Turun yliopisto.

Prosovar 2017 = Prosovar-hankkeen kuuntelunäytetekely 2017. Kerätty 22.5.–15.9. Koostanut Tommi Kurki. Suomen kielen ja sen sukukielten arkisto, Turun yliopisto.

Muut lähteet

- BERTHELE, RAPHAEL 2010: Investigations into the folk's mental models of linguistic varieties. DIRK GEERAERTS, GITTE KRISTENSEN ja YVES PEIRSMAN (toim.): *Advances in cognitive socio-linguistics*, 265–290. *Cognitive linguistics research* 45. de Gruyter, Berlin. <https://doi.org/10.1515/9783110226461.265>
- CLOPPER, CYNTHIA – PISONI, DAVID 2004: Homebodies and army brats: Some effects of early linguistic experience and residential history on dialect categorization. *Language Variation and Change* 16, 31–48. <https://doi.org/10.1017/S0954394504161036>
- CRAMER, JENNIFER 2016: Perceptual dialectology. *Oxford handbooks online*. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199935345.013.60>
- DRAGER, KATIE 2010: Sociophonetic variation in speech perception. *Language and Linguistics Compass* 4/7, 473–480. <https://doi.org/10.1111/j.1749-818X.2010-00210.x>
- FRIDLAND, VALERIE – BARTLETT, KATHRYN – KREUZ, ROGER 2004: Do you hear what I hear? Experimental measurement of the perceptual salience of acoustically manipulated vowel variants by southern speakers in Memphis, TN. *Language Variation and Change* 16, 1–16. <https://doi.org/10.1017/S0954394504161012>
- GARRETT, PETER – COUPLAND, NIKOLAS – WILLIAMS, ANGIE 2003: *Investigating language attitudes: Social meanings of dialect, ethnicity and performance*. University of Wales Press, Cardiff.
- HAAPAMÄKI, SAARA – WIKNER, SARAH 2014: Att undersöka lyssnares perception av regional variation. *Folkmålsstudier* 53, 35–77.
- HAARAMO, ANNIKA 2015: *Se on niin erilainen ja siksi jopa hauska. Kansanlingvistinen tutkimus hämääläismaallikoiden lounaismurretta koskevistä käsityksistä*. Pro gradu. Tampereen yliopisto, kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö, suomen kielen tutkinto-ohjelma.
- HEIKKILÄ, MAIJASTIINA 2014: *Lounaismurteiden murrekäsitä*. Pro gradu. Turun yliopisto, suomen kieli.
- HOLMA, SARA 2018: *Oululaislukiolaisten käsityksiä suomen murteista*. Pro gradu. Oulun yliopisto, suomen kieli.
- KETTUNEN, LAURI 1940: *Suomen murteet IIIB. Selityksiä murrekartastoon*. SKS, Helsinki.
- KRISTIENSEN, GITTE 2010: Lectal acquisition and linguistic stereotype formation. Empirical study. DIRK GEERAERTS, GITTE KRISTENSEN ja YVES PEIRSMAN (toim.): *Advances in cognitive socio-linguistics*, 225–263. *Cognitive linguistics research* 45. de Gruyter, Berlin. <https://doi.org/10.1515/9783110226461.223>
- KURKI, TOMMI 2018a: Tavallisuus puhekielessä. Keski- ja pohjoispohjalaisten puhekieltä koskevia kieli-käsityksiä. Sisko Brunni, Niina Kunnas, Santeri Palviainen ja Jari Sivonen (toim.): *Kuinka mahottomasti nää tekkiit. Juhlakirja Harri Mantilan 60-vuotispäivän kunniaksi*, 325–350. *Studia humaniora ouluensia* 15. Oulun yliopisto, Oulu.
- 2018b: Kielikäsitusten mosaiikki. Havaintoja puhekielen näytteistä. *Sananjalka* 60, 71–95. <https://doi.org/10.30673/sja.70049>
- KURKI, TOMMI – NIEMINEN, TOMMI – KALLIO, HEINI – BEHRAMAN, HAMID 2014: Uusi puhesuomen variaatiota tarkasteleva hanke. Katse kohti prosodisia ilmiöitä. *Sananjalka* 56, 186–195.
- LONG, DANIEL – PRESTON, DENNIS R. 2002: *Handbook of perceptual dialectology*. Volume 2. Benjamins, Amsterdam. <https://doi.org/10.1075/z.hpd2>
- McKENZIE, ROBERT M. 2008: Social factors and non-native attitudes towards varieties of spoken English. A Japanese case study. *International Journal of Applied Linguistics* vol. 18 n:o 1, 63–88. <https://doi.org/10.1111/j.1473-4192.2008.00179.x>
- MIELIKÄINEN, AILA – PALANDER, MARJATTA 2002: Suomalaisten murreasenteista. *Sananjalka* 44, 86–109. <https://doi.org/10.30673/sja.86635>
- MIELIKÄINEN, AILA – PALANDER, MARJATTA 2014: *Miten suomalaiset puhuvat murteista? Kansanlingvis-*

tinen tutkimus metakielestä. SKS, Helsinki.

- NIEMINEN, TOMMI – KURKI, TOMMI 2015: Prosovar-hankkeen väliraportti. Puheaineiston keruusta verkossa sekä havaintoja aineistosta. MONA LEHTINEN ja UNTO K. LAINE (toim.): *XXIX Fonetiikan päivät, Espoo 20. – 21.3.2015, julkaisut*, 29–34. Tiede + teknologia 7/2015. Aalto-yliopisto, Espoo.
- NUPPONEN, ANNE-MARIA 2011: »Savon murre» savolaiskorvin. *Kansa murteen havainnoijana*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities, and Theology No 11. University of Eastern Finland, Joensuu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-0354-9>
- PALLIWODA, NICOLE – SCHRÖDER, SASKIA 2016: Perceptual dialectology, speech samples, and the concept of salience. Initial findings from the DFG-project ”Lay Linguists’ perspective on German regional varieties. Reconstructing lay linguistic conceptualizations of German in a perceptual dialectology approach”. JENNIFER CRAMER ja CHRIS MONTGOMERY (toim.): *Cityscapes and perceptual dialectology, global perspectives on non-linguists’ knowledge of the dialect landscape*, 257–274. de Gruyter, Berlin. <https://doi.org/10.1515/9781614510086-018>
- PANTOS, ANDREW J. 2012: Defining the cognitive mechanisms underlying reactions to foreign accented speech. An experimental approach. MARTIN PÜTZ, JUSTYNA A. ROBINSON ja MONIKA REIF (toim.): *Cognitive sociolinguistics: Social and cultural variation in cognition and language use*, 188–209. Benjamins, Amsterdam. <https://doi.org/10.1075/rcl.10.2.08pan>
- PHARAO, NICOLAI – KRISTIENSEN, TORE 2019: Reflections on the relation between direct/indirect methods and explicit/implicit attitudes. *Linguistics Vanguard*, 5(s1), 20180010. <https://doi.org/10.1515/lingvan-2018-0010>
- PRESTON, DENNIS R. 1989: *Perceptual dialectology. Nonlinguists’ views of areal linguistics*. de Gruyter, Berlin. <https://doi.org/10.1515/9783110871913>
- 1993: Folk dialectology. DENNIS R. PRESTON (toim.): *American dialect research*, 333–377. Benjamins, Amsterdam. <https://doi.org/10.1075/z.68.17pre>
- 1996: Whaddayaknow? The modes of folk linguistic awareness. *Language Awareness* 5:1, 40–74. <https://doi.org/10.1080/09658416.1996.9959890>
- 2018: Perceptual Dialectology. CHARLES BOBERG, JOHN NERBONNE ja DOMINIC WATT (toim.): *The handbook of dialectology*, 177–203. Wiley, Oxford.
- PRIIKI, KATRI 2014: Kaakkois-Satakunnan henkilöviitteiset *hän, se, tää* ja *toi* subjekteina. *Sananjalka* 56, 86–107. <https://doi.org/10.30673/sja.86732>
- RÁCZ, PÉTER 2012: *Salience in sociolinguistics. A quantitative approach*. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Philosophischen Fakultät der Albert-Ludwigs-Universität Freiburg. Albert-Ludwigs Universität, Freiburg.
- RAPOLA, MARTTI 1990: *Johdatus suomen murteisiin*. SKS, Helsinki.
- RÄSÄNEN, MAARET – PALANDER, MARJATTA 2015: Kansandialektologinen testi murrepiirteiden keskinäisestä murteellisuusjärjestyksestä. *Virittäjä* 119, 4–33.
- SAVINIEMI, MAIJA 2015: ”On noloa, jos ammattilaiset tekevät tökeröitä kielioppivirheitä.” *Toimitushenkilökunnan kielenhuoltotiedot, -käytännöt ja -diskurssit*. Acta Universitatis Ouluensis. Series B, Humaniora vol. 127. Oulun yliopisto, Oulu.
- SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia.
- SULKAVA, ERIKA 2018: *Mie-sie-murretta vai nykyaikaista suomea? Joensuulaisten yhdeksäsluokkalaisten kielellisiä asenteita ja käsityksiä*. Pro gradu. Itä-Suomen yliopisto, suomen kieli.
- SUOMINEN, MIRA 2020: *Laitilan murretta Laitilan lukiosta. Kansandialektologinen tutkimus kirjoitetun lounaismurteen piirteistä*. Pro gradu. Itä-Suomen yliopisto, suomen kieli.
- STEPHAN, CHRISTOPH 1997: The unknown Englishes? Testing German students’ ability to identify varieties of English. EDGAR W. SCHNEIDER (toim.): *Englishes around the world. Studies in honour of Manfred Gorch. Volume 1. General studies, British Isles, North America*, 93–108. Varieties of English around the world. General series. Volume 18. John Benjamins, Amsterdam. <https://doi.org/10.1075/veaw.g18.12ste>
- SÄRKÖLÄ, SAIJA 2020: *Lounaissuomalaisten kielitietoisuus. Kielenpiirteiden tiedostaminen murteessa ja omassa puhekielessä*. Pro gradu. Turun yliopisto, suomen kieli.

- THOMAS, ERIC R. 2013: Sociophonetics. J. K. CHAMBERS ja NATALIE SCHILLING (toim.): *The handbook of language variation and change*. Wiley, Oxford. <https://doi.org/10.1002/9781118335598>
- VAATTOVAARA, JOHANNA 2009: *Meän tapa puhua. Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena*. SKS, Helsinki.
- VAATTOVAARA, JOHANNA – HALONEN, MIA 2015: Missä on ässä? “Stadilaisen s:n” helsinkiläisyydestä. MARJA-LEENA SORJONEN, ANU ROUHIKOSKI ja HEINI LEHTONEN (toim.): *Helsingissä puhuttavat suomet. Kielen indeksisyys ja sosiaaliset identiteetit*, 40–83. SKST 1310. SKS, Helsinki.
- VILLARREAL, DAN 2016: ”Do I sound like a Valley Girl to you?” Perceptual dialectology and language attitudes in California. *Publication of the American Dialect Society* 101 (1), 55–75. Duke University Press, Durham. <https://doi.org/10.1215/00031283-3772901>
- WIIK, KALEVI 2006: *Sano se murteella. Minkälaisia suomen murteet ovat ja missä niitä puhutaan*. Pilot-kustannus, Tampere.
- WIKNER, SARAH 2019: *Svenskan i Helsingfors. Uppfattningar, perception och variation*. Åbo Akademi, Turku. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-12-3873-4>
- WILLIAMS, ANGIE – GARRETT, PETER – COUPLAND, NIKOLAS 1999: Dialect Recognition. D. PRESTON (toim.): *Handbook of perceptual dialectology*, vol. 1, 345–358. Benjamins, Amsterdam. <https://doi.org/10.1075/z.hpd1.29wil>

TOMMI KURKI: Salienssi, subjektiivinen etäisyys ja paikannusten tarkkuus: Perceptuaaliset konseptit etäisyyden ja paikannusten tarkkuuden suhteen eteläsuomalaisella suomen murteella

The article investigates how native Finnish-speaking respondents perceive the southwestern Finnish way of speaking. This is studied from the theoretical framework of perceptual dialectology. It describes a subset of a data from a larger project exploring regional and social variation in Finnish prosody. The subset was taken from an online questionnaire, 12 of which were recorded samples of colloquial Finnish. These samples have been characterised as “usual” or “normal” by different respondents in the pilot study.

One of these samples is of a 40-year-old female speaker from Southwest Finland, and the article focuses on the perception of this sample. The subject is connected to the conceptions Finnish non-linguists have and what they perceive as “natural”, “neutral” and “normal” in colloquial Finnish. The article investigates how the southwestern Finnish sample sounds to the respondents and what kinds of perceptions arise.

The respondents of the questionnaire were asked to answer the following questions after hearing each sample: Which speakers would speak in the same way as the person just heard? Did something special in the sample catch your attention? Moreover, Osgood’s semantic differential was used, and the respondents were asked to evaluate the sample they heard on five-point scale how friendly, natural, and formal the sample sounded, how much it resembles standard Finnish, and how much it resembles their own way of speaking. 259 Finnish-speaking, non-linguist respondents with various regional and social backgrounds filled out the online questionnaire. In addition, 83 students from the University of Helsinki and the University of Turku listened to the same samples and answered in the same questions while participating in a course.

The research questions are as follows: 1) What linguistic features respondents pointed out, when they were asked to say what caught their attention in a sample? What features are salient, and which features are found to be neutral? 2) According to the respondents, how similar is the sample heard to their own way of speaking (subjective distance)? Does the subjective distance of southwestern Finns diverge from the subjective distance of other Finns? 3) How do the respondents define and characterise the

speaker of the sample? How exact and accurate are the responses in which the speaker has been regionally defined? Is there difference between southwestern and other Finns?

Approximately only one-third of the southwestern respondents and the other Finns reported that there was something special in a sample which caught their attention. Surprisingly, the regional background of respondents is not a significant factor in this case. None of the phonological, morphological, lexical or suprasegmental features in the sample exceeds a level where at least a tenth of the respondents would have paid any special attention to it. The features which were most often noted or described after hearing the sample were suprasegmental (e.g. intonation), omission (e.g. apocope of a final /n/, apocope of a final vowel) and the use of the personal pronoun *hän* ('he, she'). These features are perceptually and cognitively prominent and thus salient at least to some of the respondents.

The analysis also shows that southwestern Finns – especially university students – are able to determine the southwestern sample more accurately than the other respondents. It is easier to place a sample where one finds something familiar even if one is unable to describe or say what one just heard and what caught one's attention. However, one must note that there is plenty of variation in the ability to place speakers by both the southwestern and non-southwestern respondents. One factor which clearly affects the ability to place speakers is geographical knowledge on local regions in Finland and on the whole country in general.

The overview of Finnish language perceptions becomes more accurate, when subjective distances are also taken into account in the analysis and combined with the above-mentioned findings and observations. The subjective distance between the southwestern sample and the idiolect of a respondent is significantly smaller for the southwestern respondents than for the others. In other words, a small percentage of the southwestern respondents report that something has caught their attention in the southwestern sample, and this is because they tend to think that the sample resembles their own way of speaking. Thus, even though there does not seem to be anything cognitively prominent for many respondents in a sample, there is, however, something perceptually prominent.

Overall, I find that the most interesting finding is not the differences between the southwestern and other respondents, but the confirmation of previous findings (Kurki 2018a, 2018b): a sample which has at first glance been characterised as “normal”, “usual” or “neutral” may carry social meanings, which evoke conceptions about the speaker.

Tommi Kurki
tommi.kurki@utu.fi
Suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus
20014 Turun yliopisto

Liite 1

Ote luennolla käytetystä kyselylomakkeesta

KUUNTELUNÄYTE 7

- Ketkä suomalaiset puhuvat mielestäsi näin? Vaihtoehtoisesti voit kertoa, ketkä eivät ainakaan puhu näin.
- Miltä kuulemasi puhenäyte kuulosti? Valitse vaihtoehdot, jotka ovat mielestäsi kuvaavimpia.

	5	4	3	2	1	0	en osaa sanoa		5	4	3	2	1	0	en osaa sanoa	
täysin yleiskielinen (kirjakielinen)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	täysin puhekielinen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
täysin omaa puhetapaani vastaava	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	täysin omasta puhetavastani poikkeava	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	miellyttävä	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	epämiellyttävä
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	luonteva	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	epäluonteva
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	ystävällinen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	tyly
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	vakuuttava	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	epävakuuttava
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	virallinen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	epämuodollinen

- Kiinnittikö puhenäytteessä jokin erityisesti huomiota? Jos kiinnitti, mikä?

Kyselyn vastaajien vastauspaikkaa kuvaavien lyhenteiden selitykset

H = vastannut Helsingin yliopistossa kurssilla

T = vastannut Turun yliopistossa kurssilla

V = vastannut verkossa.

Kyselyn vastaajien alueellista taustaa kuvaavien lyhenteiden selitykset

Vastaajat on jaettu perusaluerhyymiin ja yleisalueryhmiin sen mukaan, missä he ovat syntyneet, eläneet suurimman osan lapsuudestaan ja aikuisuudestaan ja missä he asuvat nyt.

EP = Etelä-Pohjanmaan murre (vastaajalla tausta tai taustaa Etelä-Pohjanmaan murteen alueella)

LM = lounaismurteet

HM = hämäläismurteet

KPP = keski- ja pohjoispohjalaismurteet

KS = savolaismurteet, Keski-Suomi

PK = pääkaupunkiseutu

PKR = savolaismurteet, Pohjois-Karjala

SV = savolaismurteet, Savo

> = muuttanut alueelta toiselle (esim. H39-HM>PK, vastaaja muuttanut hämäläismurteen alueelta pääkaupunkiseudulle).

Liite 2

Taulukko 2. Mainintoja saaneet kielenkäyttöä koskevat ilmiöt lounaissuomalaisilla ja muilla vastaajilla.

lounaissuomalaiset (n=63)		muut (n=213)		
kommentoitu ilmiö	n	kommentoitu ilmiö	n	% vastaajista
• ei mikään kielellinen ilmiö	44/63 vastaajaa	• ei mikään kielellinen ilmiö	143/213 vastaajaa	67,1 %
• ainakin jokin kielellinen ilmiö kiinnittänyt huomiota	19/63 vastaajaa	• ainakin jokin kielellinen ilmiö kiinnittänyt huomiota	70/213 vastaajaa	32,9 %
KOMMENTOITU ILMIÖ	f	KOMMENTOITU ILMIÖ	f	%
vokalismi		vokalismi		
loppuheitto	6	loppuheitto	9	4,2 %
lyhentäminen/lyhyys	1	lyhentäminen/lyhyys	7	3,3 %
jälkitavujen V:n lyh.	2	jälkitavujen V:n lyh.	7	3,3 %
diftongien avartuminen	1	diftongien avartuminen	1	0,5 %
konsonantismi		konsonantismi		
geminaatio	1	geminaatio	6	2,8 %
loppu- <i>n</i>	4	loppu- <i>n</i>	8	3,8 %
geminoimattomuus	-	geminoimattomuus	1	0,5 %
rajageminaation puute	-	rajageminaation puute	3	1,4 %
ylimääräiset äänteet	1	ylimääräiset äänteet	1	0,5 %
tremulantti	-	tremulantti	3	1,4 %
mediaklusiilit	1	mediaklusiilit	-	-
sanasto (ja viittaus-suhteet)		sanasto (ja viittaus-suhteet)		
<i>hän</i>	6	<i>hän</i>	9	4,2 %
<i>sie</i>	-	<i>sie</i>	1	0,5 %
murresanat	1	murresanat	-	-
sanat	-	sanat	1	0,5 %
verbin taivutus		verbin taivutus		
<i>s:n</i> lisääminen verbeihin	-	<i>s:n</i> lisääminen verbeihin	1	0,5 %
prosodia		prosodia		
intonaatio (yleisesti)	1	intonaatio (yleisesti)	7	3,4 %
nouseva intonaatio	1	nouseva intonaatio	1	0,5 %
nuotti	1	nuotti	5	2,3 %
nopeus	2	nopeus	13	6,1 %
paino	0	paino	2	0,9 %
painotus	1	painotus	6	2,8 %
rytmi	2	rytmi	11	5,2 %
poljento	-	poljento	2	0,9 %
töksähtelevyys	-	töksähtelevyys	2	0,9 %
tempo	-	tempo	1	0,5 %
tumma ääni	-	tumma ääni	1	0,5 %
MUUT		MUUT		
korostus	-	korostus	1	0,5 %